

ПОЛІТИКО-МІФОЛОГІЧНЕ ПІДГРУНТЯ ПРАВА ЯК СУСПІЛЬНОГО ЯВИЩА

Аналізуються питання функціонування права як суспільного явища, що спираються на певні політичні міфи. Останні розглядаються як необхідне підґрунтя права, як його надраціональний імперативний фундамент. Аналізуються приклади відповідних політико-правових взаємозв'язків.

Ключові слова: право, правова система, політика, політичний міф, політико-міфологічне підґрунтя права, політико-правові взаємозв'язки, міфологізм права.

Gnatko Mykola. The political and mythological foundation of law as a social phenomenon

The article is devoted to the analysis of the functioning of law as a social phenomenon, based on relevant political myths, while the latter are regarded as the necessary foundation of law as its supraational, imperative foundation; In this context, the relevant political and legal interactions are monitored on practical examples.

Key words: law, legal system, politics, political myth, political and mythological foundation of law, political and legal interrelations, mythology of law.

Сфера політичної життєдіяльності суспільства тісно пов'язана з феноменом права як одного з ключових чинників соціального буття людини, групи людей, суспільства як такого. Цілком закономірно у найрізноманітніших контекстах, які стосуються функціонування різного типу соціумів, використовується словосполучення «політико-правові аспекти». Більше того, так звана реальна політика тих чи тих суб'єктів політичної активності (від локальних громадсько-політичних структур до політико-адміністративного проводу світових наддержав) часто-густо апелює до феномена права у таких специфікаціях останнього, як права людини, права націй на самовизначення,

суверенні права держав на «щось» (тут мають місце різні варіанти) тощо.

Що ж таке право як універсальний феномен у контексті життєдіяльності людської спільноти, як атрибут людського буття як такого у його соціальному вимірі, зрештою, як певна суспільно-духовна цінність?

Насамперед слід відзначити, що право не є складником фізичної чи, вужче, біологічної реальності. Тобто природа цього феномена не є ні фізичною, ні біологічною. До людини як до фізичної істоти, що існує цілковито ізольовано від інших людей, право не має прямого стосунку (уявлення людини про право і все, що з ним пов'язане, на рівні її свідомості – це психічна, а не фізична реальність).

З іншого боку, право – це реальність соціального порядку, оскільки ситуація людського співжиття, системної, регулярної людської взаємодії передбачає визнання за окремими людьми і групами людей певних підстав претендувати на ті чи інші гарантії безпеки, ресурси, соціальні статуси тощо за умов постійної взаємної конкуренції, перманентного їх зіштовхування між собою у змаганні за бажаний результат спільної життєдіяльності. Як результат: спільна життєдіяльність людей у форматі сучасного суспільства передбачає її правову регуляцію, регуляцію на основі відповідного законодавства, відповідної законодавчо-правової системи¹.

Законодавчо-правова система більшості країн передбачає наявність в її структурі Конституції як найважливішого системоутворюючого закону, або, як його ще називають, Основного Закону країни.

Чи є підстави стверджувати, що та чи інша Конституція будь-якої країни являє собою ідеальний, абсолютно незмінний, цілковито об'єктивний (такий, що не залежить від волі і уяви людей) закон, що втілює в собі абсолютне право як певну фізичну реальність? Відповідь цілком очевидна: звісно ж, ні. Іншими словами, будь-який постулат права, будь-який закон залежать від певних уявлень і волі людей, Конституція тут не виняток. Отже, право, законодавчо-правова система будь-якої

країни — це певна, хоча й надзвичайно важлива для життєдіяльності людей і відповідного суспільства, регулююча цю життєдіяльність умовність, своєрідна конвенція, домовленість певної людської спільноти.

Оскільки будь-яка домовленість між людьми про будь-що сама по собі не може бути беззаперечною, не може бути абсолютним імперативом для них, то для того, щоб певна міжлюдська конвенція набула стабільності, виправданості щодо її суб'єктів в очах останніх, імперативно-зобов'язального характеру й на основі цього реальної регулятивної дієвості, має бути щ о с ь, що витворить імперативно-беззаперечний фундамент змісту і суті такої конвенції. Відповідний фундамент з необхідністю повинен мати ідеало-ціннісне наповнення, котре завжди поєднує в собі як раціональні, так і ірраціональні компоненти². Прикладами можуть служити, скажімо, людське життя і персональна честь людини як виключні цінності людського існування.

Щодо персональної честі людини, то суть цього явища у різних культурах і в різних осіб часто-густо дуже істотно відрізняються. Людське життя як таке, звісно, більш однозначно інтерпретований феномен, і міжкультурні та міжособисті відмінності в оцінюванні його значущості та вагомості для людей не настільки різнотлумачні, як персональна честь людини. Але, тим не менше, різні культури і різні люди вбачають у ньому різну міру значущості й вагомості в контексті людського буття. Приміром, відомо з історичних і психологічних джерел, що цінність людського життя в осілих і кочових людських племен була істотно відмінною: в осілих племенах життя і одноплеменників, і «чужоплеменників» (хоча й, звісно, дещо різною мірою на користь перших) поцінювалося значно вищою мірою, ніж у племенах кочових (що, вочевидь, закономірно в силу способів регулярного існування як одних, так і інших)³.

Тобто утвердження тих чи інших цінностей як імперативно-беззаперечних для певної людської спільноти раціонально-ірраціональних конструктів потребує їх безапеляційного закорінення в ірраціонально-підсвідомому форматі буття

людської психіки. А таке закорінення може забезпечити лише одне інформаційне, програмує людську поведінку явище – м і ф⁴.

Для того, щоб міфологічне опертя права у сучасному суспільстві могло реалізовувати свою функцію у загально-суспільному вимірі, необхідне його виведення у сферу політичного, оскільки тільки через механізм політичного визначення основних аспектів суспільної життєдіяльності певне суспільство може утвердити всю систему своєї правової регуляції. Отже, власне відповідні політичні міфи, імперативно програмує сприймання громадянами певної держави ціннісного фундаменту її правової системи та їх правовідповідну поведінку, витворюють політико-міфологічне підґрунтя права як одного з ключових регуляторів як їхньої життєдіяльності в суспільстві, так і функціонування останнього загалом⁵.

Окрім того, право, як психо-соціальне і суспільно-політичне явище, співвідносне з такими ціннісними явищами, як справедливість, належність, виправданість, правота, правління, правильність тощо (навіть корінь у більшості назв цих явищ спільний з назвою-терміном «право»). І якщо проаналізувати сутність всіх цих явищ, то очевидним постане те, що ця сутність характеризується, зокрема, важливою дихотомічною суперечністю. Вона виражається в тому, що, з одного боку, передбачає імперативність, визначеність, однозначність, беззаперечність, фундаментальну аксіоматичність аж до певної суспільної сакральності⁶, з іншого – втілює очевидну необ'єктивність, варіативність у контексті міждержавної компаративістики, історичної періодизації, рівня виявлення правової культури у відповідному соціумі, рецепції права тим чи іншим соціальним суб'єктом тощо⁷.

Ця суперечність стосується і права, тлумаченого у вузькому його розумінні, як фундаментальних соціально-регулятивних підвалин-принципів людського буття (право людини на життя, право націй на самовизначення і т.ін.), так і (тим більше) конкретних законодавчих систем і окремих законів, що функціонують у межах відповідних державних утворень.

Тобто право в певному сенсі постає над поточною життєдіяльністю соціальних суб'єктів (від окремої особи до цілого суспільства і всього людства) як імперативний, абсолютний світський регулятор визначальних (інші з них регулюються етико-моральними чинниками) форм їхньої взаємодії, не маючи при цьому об'єктивної природи, як ті ж фізичні закономірності буття у сфері власне фізичної реальності.

Така ситуація неминуче породжує проблему втілення модальності права як на рівні індивідуальної, так і на рівні соціальної психіки. Ресурс раціонального обґрунтування тих чи тих постулатів права як беззаперечних максим-регуляторів поведінки суб'єктів соціальної взаємодії, будучи втіленим у їх переконливості для цих суб'єктів, виявляється недостатнім щодо належного утвердження будь-якої системи права у будь-якій країні⁸.

Чому ж відбувається саме так?

Ключова причина цього полягає в тому, що будь-якому найпереконливішому для певного соціального суб'єкта раціональному обґрунтуванню будь-чого в реальній дійсності завжди, в принципі, може бути протиставлене ще переконливіше для цього ж суб'єкта раціональне обґрунтування заперечення цього «будь-чого».

Іншими словами, для надання правовим засадам життєдіяльності певного соціуму необхідної беззаперечності, імперативності, аксіоматичності {«зако́ни (не плутати зі зако́н-прое́ктами) не обговору́ють, їх не піддають сумнівам і раціоналізації, їх беззаперечно виконують!»} самих лише раціональних засобів однозначно недостатньо. Необхідні ще й ірраціонально-емоційно-ціннісні інструменти. Належне поєднання ірраціональних і раціональних ресурсів утвердження у соціальній психіці суспільства і в індивідуальній психіці індивідів, оптимальним, дієвим чином втілюється якраз у вже згаданому вище феномені міфу.

Оскільки право, як система регуляції суспільних відносин і соціальних взаємодій у суспільстві, є універсальним суспільним явищем, проектуючись на індивідуальну психіку окремих

осіб та соціальну психіку соціальних груп, що становлять це суспільство, то серед різних категорій міфів найдієвішими у фундуванні правової системи суспільства (країни, держави) постають суспільно-політичні міфи, а поміж них — власне міфи політичні, як міфи найдинамічнішої соціально-програмуючої дії⁹.

Варто зазначити, що сам феномен права типологізується в науковому його осмисленні як тріада типів: 1) ідеальне право; 2) природне право; 3) позитивне право¹⁰. Під ідеальним правом розуміють при цьому такий правовий конструкт, який вичерпно втілює в собі уявлення певної соціальної спільноти про те, яким має бути максимально оптимізоване, відповідне людській природі і ключовим закономірностям життєдіяльності людських соціальних спільнот, беззаперечно-належне в контексті цієї життєдіяльності право. Тобто цей тип феномена права являє собою, власне, ідеальну модель права як такого.

Будь-яка ідеальна модель будь-чого за своєю сутністю не може втілитись у реальності цілком автентично, а трансформується у свої реалістичні модифікації. У сфері права ідеальний його концепт набуває в реальності двох основних втілень: формату природного права і формату позитивного права. Природне право при цьому постає як система диспозиційних нормативних засад соціального буття людей у суспільстві, які мають універсально-імперативний характер і в суспільній свідомості втілюють властиві людині від природи презумпції беззаперечно претендувати на певні гарантії у своїй соціальній життєдіяльності (право на життя, право на деякий мінімум володіння особистим майном, право на доступ до найнеобхідніших життєзабезпечуючих ресурсів, право на відстоювання свого чесного імені, право на елементарний медичний захист тощо — приклади такого роду прав у сучасних суспільствах), а право позитивне — як фіксовано-кодифікований продукт суспільно зумовленої утилітарної законодавчої нормотворчості, що покликаний практично-доцільно, позитивно регулювати суспільну життєдіяльність, виходячи з конкретики функціонування відповідного державного утворення. Тобто таке право,

на відміну від універсальності (відносної позапросторовості і позачасовості) права природного, характеризується часовою прив'язаністю до особливостей відповідної історичної епохи і просторовою локалізацією в контексті території, що перебуває під юрисдикцією цього державного утворення¹¹.

Проаналізуємо для початку утвердження у соціальній психіці суспільства постулатів природного права. Універсальність його, здавалося б, має передбачати спільні для всього людства раціональні обґрунтування, співвідносні з відповідним об'єктивним розумінням людської природи у її зв'язку зі соціальним буттям людини.

Але конкретний історико-юридичний досвід людства засвідчує, що навіть найфундаментальніші природні права людини, такі, зокрема, як право на життя, далеко не в усі часи людської історії, і не для всіх категорій населення тієї чи іншої країни поставали однаковою мірою, як імперативно-засадничі і незаперечні. Так, скажімо, правова вартісність життя вільного громадянина і раба у містах-полісах Стародавньої Греції була принципово різною¹². Інший красномовний приклад у цьому зв'язку — це наявність або відсутність смертної кари у законодавстві різних країн в історичному ракурсі і в наш час. І хоча власне законодавство будь-якої країни безпосередньо втілює в собі, як зазначалося вище, формат позитивного права, та норма щодо наявності-відсутності саме смертної кари за особливо тяжкі злочини сутнісно кореспондується якраз з природним правом людини на життя. Як часова (історична), так і просторова (міждержавна в одночасі) варіативність цієї норми є загальновідомою і очевидною, що становить собою вагому обставину функціонування системи права у суспільній життєдіяльності людських спільнот.

Те, що фундаментальні імперативи природного права, попри свою іманентну універсальність, відзначаються вищеокресленими істотними відмінностями, засвідчує, що вони жодним чином не є об'єктивно (поза людською, суспільною детермінацією) існуючими реаліями на кшталт законів і закономірностей функціонування фізичної реальності, а формулюються, рефлекс-

суються і утверджуються відповідними людськими спільнотами, лише з волі яких і набувають своєї абсолютної, канонічно-регулятивної щодо суспільного життя людей, сили. Тому їхня імперативність потребує відповідної закріпленості у масовій суспільній свідомості, ширше — у соціальній психіці конкретного суспільства, для чого самого найдосконалішого раціонального обґрунтування недостатньо. Лише наявність у такій соціальній психіці відповідного ірраціонально-детермінантного фундаменту політико-міфологічного змісту витворює необхідну непохитну підвалину функціонування природного права в контексті життєдіяльності відповідного суспільства.

Проілюструємо вищезазначене наступним прикладом.

Одним з найбільших правових досягнень так званої Великої Французької буржуазної революції була «Декларація прав людини і громадянина» — політико-юридичний документ, який проголошував короткий базовий перелік невід'ємних, невідчужуваних від будь-якої людини прав, що впливають з розуміння її природи і сутності, тобто, постав своєрідним зведенням-маніфестом основних складових природного права. Зміст цього документа кардинально відрізнявся від трактування такого роду людських прав у середовищі французьких правників попереднього, абсолютистсько-монархічного, періоду існування Франції¹³.

Період переходу від дореволюційного стану речей у тогочасній Франції до утвердження в її соціальній психіці укладень «Декларації прав людини і громадянина» склав, як відомо, всього декілька років. Цілком очевидно, що за такий проміжок часу природа людини аж ніяк не могла змінитися істотним чином. Отже, об'єктивних, суто раціональних підстав ні для одного, ні для іншого інтерпретування природного права людей не існувало. І відповідна радикальна зміна могла відбутися, зокрема, в силу вибухового поширення у соціальній психіці тогочасної Франції революційної політичної міфології, що втілювала, поміж інших, політичний міф про наділеність людини від природи певними презумпціями (абсолютними пріоритетами, власне, правами): на всезагальну соціальну рів-

ність, свободу (волевиявлення, слова), особисту безпеку, приватну власність тощо. Власне, зазначена міфологія поширювалася і утверджувалася у цій соціальній психіці задовго до відповідного революційного спалаху, а в його перебігові вибухово в ній посилювалася.

Зрештою, і сама ця революція стала можливою значною мірою тому, що згадана міфологія набула у тогочасній французькій масовій суспільній свідомості значної, детермінуючої поведінку французів, потужності, потіснивши з панівних позицій у цій свідомості відповідну політичну міфологію, що абсолютизувала уявлення в ній про вроджені права тих чи тих категорій людей, притаманні Франції попередньої, феодально-монархічної, суспільно-політичної формації.

Іншими словами, тільки поширеність і авторитетність у тогочасній Франції беззаперечних політико-ідеологічних орієнтацій, що поставали непохитними міфологічними метареалістичними основами буття, дозволяли, проєктуючись у площину правової регуляції суспільної життєдіяльності, скажімо так, «гуманістичним принципам» природного права утверджуватись — в ході Французької буржуазної революції — у масовій суспільній свідомості французів і в їх соціальній життєдіяльності.

Ще зримішою і очевиднішою є визначальна роль політичних міфів у витворенні імперативно-беззаперечного фундаменту утвердження в суспільстві позитивного права.

Останнє, як вже зазначалося вище, є безпосередньо співвідносним з конкретикою суспільно-політичного устрою конкретного державного утворення. Розуміння позитивності втіленої в життєдіяльності такого утворення законодавчої системи правового регулювання всіх притаманних йому соціальних процесів може бути вкрай розбіжним, варіативним залежно від тих суспільних цінностей, ідеалів, орієнтацій і стандартів, які, більш чи менш системно і впорядковано, кладуться в основу творення цієї системи¹⁴.

Тобто, за однієї з таких системо-сукупностей цінностей, ідеалів, орієнтацій, стандартів оптимізууючо-позитивним у пра-

вовій регуляції життя суспільства буде дещо одне, а за іншої — дещо зовсім інше. І базово-фундаментальним при цьому не може бути щось об'єктивно-реалістично-раціональне: воно легко буде піддаватися сумнівам, логічному оскарженню, кваліфікуванню як щось відносне, умовне, недостатньо переконливе, неімперативне і, як наслідок, необов'язкове. А будь-який закон, необов'язковий щодо його виконання відповідними особами — не закон. Власне, суттю закону як такого якраз і є абсолютна обов'язковість його виконання всіма людьми, на яких поширюється відповідна юрисдикція (законодавче підпорядкування).

Окрім всього іншого, будь-яка законодавча норма унормовує якийсь аспект спільної життєдіяльності людей, тобто, в кінцевому підсумку, обмежує певні прояви їхньої поведінки в контексті цього аспекту. Таке соціальне обмеження, на відміну від фізичних обмежень, які є самі по собі абсолютними, незалежними у своєму існуванні від свідомості і волі людини, якраз залежить від цих останніх і поза наявністю в них відповідної беззаперечної імперативності неминуче буде викликати у конкретної особи певну готовність, схильність його відхилити, подолати, відкинути.

Звідси з очевидністю випливає, що позитивне право ще більшою мірою, ніж право природне, потребує для свого утвердження і закріплення у суспільній свідомості відповідного належного імперативного фундаменту. Таким фундаментом, знову ж таки, може бути саме і лише відповідна політична міфологія. Власне, позитивність позитивного права, за своєю базовою логікою, апелює до визнання самої цієї позитивності у відповідній системі суспільно-політичних цінностей. Приміром, одним з компонентів позитивного права у сучасних суспільствах є диспозиція щодо комплектування збройних сил відповідних держав: 1) на основі всезагального обов'язкового призову; 2) за контрактним принципом на добровільній основі з військово-професійно підготовлених осіб; 3) у формі поєднання всезагального призову і контрактного принципу цього комплектування.

Кожна з цих диспозицій, звичайно ж, спирається на відповідне раціональне обґрунтування, на кшталт: «Все повносправне чоловіче населення країни має пройти армійську підготовку, оскільки це необхідно для її, країни ж, ефективного захисту від масованого збройного вторгнення ворожої держави», «Проходження армійської служби всім повносправним чоловічим населенням країни є вкрай важливим чинником його патріотичного виховання» або «Армійська служба є підготовкою до бойових дій у ході війни, які характеризуються дуже високим ризиком для людського життя, потребують спеціальної високопрофесійної підготовки і можуть успішно здійснюватись тільки високомотивованими до їх вчинення особами на добровільній основі, тому єдино правильним підходом до комплектування збройних сил може бути лише контрактний принцип» тощо.

І виявляється, що ті чи інші з цих раціональних обґрунтувань часто-густо прямо суперечать одне одному в площині, власне, раціональних змістів, аргументації, доведення і відповідних висновків.

Тобто, будь-які раціоналізації є явно недостатніми для забезпечення беззаперечності обраної диспозиції комплектування збройних сил конкретної держави як важливої складової функціонуючого в ній позитивного права. А ця незабезпеченість неминує провокує ризики неоднозначного ставлення у відповідному суспільстві до зазначеного компоненту системи правової регуляції його життєдіяльності.

То ж, за очевидної обмеженості в наведеному прикладі ресурсу раціонального інструментарію, шлях до досягнення необхідного забезпечення беззаперечності наведеного складника позитивного права пролягає через вихід за межі раціональності, у простір ірраціонального як невід'ємного аспекту суспільно-політичних цінностей¹⁵, зокрема, у вияві імперативних орієнтацій політико-міфологічного змісту.

Скажімо, політико-міфологічна теза «Кожен громадянин держави — це її потенційний воїн» витворює ціннісно-орієнтаційну імперативну основу для одного підходу до відповідних

складників правового регулювання життєдіяльності суспільства, а політико-міфологічна теза «Людське життя – це така надцінність, порівняно з якою національна безпека держави є явище другорядне (*радикальніший варіант: ...є ніщо*)», у свою чергу, закладає ціннісно-орієнтаційну основу для зовсім іншого підходу до цих складників.

Таким чином, без поширення, утвердження і закріплення у суспільній свідомості певних політико-міфологічних імперативів ті чи ті компоненти відповідного позитивного права не можуть набути беззаперечно-абсолютної регулятивної сили. А без цього уся система суспільного позитивного права втрачає свою однозначність, непорушність і обов'язковість для членів відповідного суспільства, принаймні, для визначальної їх частини. Така втрата тягне за собою дезорганізацію правової регуляції суспільного життя, в межі – до повної її руйнації і, врешті-решт, до загибелі позбавленого цієї регуляції суспільства.

Отже, без належного політико-міфологічного опертя право як суспільне явище, як один з ключових чинників функціонування суспільства, держави, країни існувати не може. І вкрай актуальне, справедливе для більшості сучасних країн, включаючи, звісно ж, і Україну, гасло: «Закон один для всіх!» може активно практично втілюватись у суспільне життя, зокрема, через посилення в суспільній свідомості домінантної ролі відповідної політичної міфології.

1. Алексеев С.С. Линия права. Москва: Статут, 2006. 323 с.; Ковлер А.И. Антропология права: учебник для вузов. Москва: Просвещение, 2003. 480 с.; Ллойд Д. Идея права. Москва: Книгодел, 2006. 384 с.
2. Арановский К.В. Мифологии и мировоззрение в соотношении с государственно-правовым регулированием. *Журнал российского права*. 2002. С. 83-92; Егоров В.И. Аксиологические основы правосознания. Москва: Универсум, 2006. 417 с.; Рікер П. Право і справедливість. Київ: Дух і літера, 2003. 527 с.
3. Арзуманова Т.В. Мифологии. Москва: Олимп, 2008. 386 с.; Кравченко Л.В. Справедливість як вибір. Молодь, 2008. 197 с.
4. Арзуманова Т.В. Цит. работа; Танимов О.В. Миф как нормативный регулятор жизни людей и как фикция. *Вестник Московского университета МВД России*. 2012. №5. С. 35-37.
5. Бандура О.О. Єдність цінностей та

істини у праві. Київ: Вид-во Нац. акад. внутр. справ України, 2000. 200 с.; Берус В.В. Современная социально-политическая мифология. *Политическая жизнь и мысль: история и современность*. Барнаул: Тарус, 1993. С. 38 – 56; Головатий М. Політична міфологія. Київ: МАУП, 2005. 148 с. **6.** Берус В.В. Цит. работа; Егоров В.И. Цит. работа. **7.** Гелей С., Рутар С. Політологія: навч. посібн. Одеса – Київ: Знання, 2009. 415 с.; Ковлер А.И. Цит. работа. **8.** Горбатенко В.П. Модернізація українського суспільства у контексті сучасних цивілізаційних процесів: дис. ... докт. політ. наук / Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького. Київ, 1999. 379 с.; Танимов О.В. Миф как правовая фикция. *Научные труды Рос. акад. юрид. наук*. Вып. 14: в 2-х т. Т.1. Москва: Наука, 2014. С. 239–254. **9.** Гелей С., Рутар С. Цит. праця; Головатий М. Цит. праця; Таниртмов О.В. Цит. работа. **10.** Алексеев С.С. Цит. работа. **11.** Алексеев С.С. Цит. работа; Ллойд Д. Цит. работа. **12.** Алексеев С.С. Цит. работа. **13.** Ковлер А.И. Цит. работа. **14.** Cassirer E. *The Myth of the state*. New-York, 1955. 355 p. **15.** Бандура О.О. Цит. праця; Егоров В.И. Цит. работа; Кравченко Л.В. Цит. праця.

УДК 327.8: 15

Б. М. КАЛІНІЧЕНКО

ФОРМУВАННЯ ПОЛІТИКО-ПРАВОВИХ ОСНОВ ІНФОРМАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Розглядаються політико-правові основи інформаційної безпеки України. Запропоновано напрями вироблення ефективної моделі її системного забезпечення. Надано практичні рекомендації щодо вдосконалення державної інформаційної політики та створення ефективної системи інформаційної безпеки України. Остання розглядається як важлива складова збереження суверенітету держави, захисту національного інформаційного простору від негативних впливів в умовах російської агресії.

Ключові слова: інформаційна безпека України, національний інформаційний простір, інформаційно-психологічні впливи, інформаційна війна, державна інформаційна політика.

© *КАЛІНІЧЕНКО Богдан Михайлович* – кандидат політичних наук, доцент кафедри державної служби, публічного адміністрування та політології Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького.